

„Távolról nem lehet filmet készíteni”: beszélgetés Kis Anna filmrendezővel

Szerző

Kis Anna 1992-ben az Angol Irodalom és Nyelvészeti Tanszéken, valamint a Német Irodalom és Nyelvészeti Tanszéken diplomázott az ELTE Bölcsészettudományi Karán. Doktori fokozatot 1997-ben szerzett reneszánsz és barokk angol irodalomból. PhD-értekezésében Shakespeare filmes feldolgozásával foglalkozott, de a film iránti érdeklődése 2002-ben a Színház- és Filmművészeti Egyetemre való sikeres felvételi vizsgát követően új utat nyitott életpályáján. 2007-ben film- és televízió-rendező, vágó szakon diplomázott. Ezt követően vágóként is dolgozik, emellett pedig filmkészítőként tevékenykedik. 2006-ban a *Lanterna - Ahol a magány se jár* című film tárrendezője Somogyvári Gergő mellett. *Budapest ostroma I.* – dokumentumfilm sorozat első részét 2007-ben készítette el. 2010-ben a *Házi paradicsom* címmel elkészült filmjét a 41. Magyar Filmszemle Dokumentumfilmfesztivál Zsűri kategória különdíjával ismerte el, míg 2012-ben elkészült *Allah minden napján szaladnak a lovak* című alkotását 2014-ben az év három legjobb dokumentumfilmje közé válogatták be az Index dokumentumfilmhét-program keretében. *Csak családról ne* című dokumentumfilmjét 2019-ben készítette el, amely 2020-ban többek között elnyerte a legjobb magyar dokumentumfilm díjat, továbbá a Magyar Egyetemi Filmdíjat, valamint ugyanebben az évben bekerült a Magyar Filmdíj jelöltjei közé.

Győri Zsolt a Debreceni Egyetem Angol-Amerikai Intézetében adjunktus, itt szerezte PhD fokozatát is. Kiemelt kutatási területei közé tartozik a film és társadalom, a történelem és az emlékezet filmes ábrázolása, különös tekintettel a brit és a magyar filmtörténetben. A brit mozirológia antológiát (*Fejezetek a brit film történetéből*, 2010) szerkesztett, míg a rendszerváltás utáni magyar mozi kultúratudományos megközelítéseit kínáló kötetek (*Test és szubjektivitás a rendszerváltás utáni filmben*, *Tér, hatalom és szubjektivitás viszonyai a magyar filmben*, *Nemek és etnikumok terei a magyar filmben*, *Europe and European Cinema at Times of Change*) társszerkesztője. *Filmek, szerzők, kritikai-klinikai olvasatok* című monográfiája 2014-ben jelent meg, a *Travelling around Cultures: Collected Essays on Literature and Art* című, valamint a *Postsocialist Mobilities* című társszerkesztett kötete 2016-

ban, valamint 2021-ben (Cambridge Scholars Press). Ewa Mazierskával közösen szerkesztett kötetei: *Popular Music and the Moving Image in Eastern Europe* (Bloomsbury, 2018), *Eastern European Popular Music in a Transnational Context* (Palgrave, 2019). A *Hungarian Journal of English and American Studies* folyóirat szerkesztője.

E-mail: gyorizs@yahoo.co.uk

Szabó Henriett kulturális és vizuális antropológus, az MTA-DE Néprajzi Kutatócsoport tudományos segédmunkatársa, jelenleg a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola Néprajz és kulturális antropológia program doktorjelöltje, az AntRom Filmműhely egyik filmkészítője. Kutatási területe a recens lokális vidéki roma közösségek együttélési viszonyainak elemzése, a roma szakkollégium közösségfolyamatainak tanulmányozása, az antropológiai dokumentumfilm a kisebbségi közösségek integrációjának előmozdításában játszott szerepének a vizsgálata. Filmkészítőként a Lippai Balázs Roma Szakkollégium hallgatói életutakat elemző filmek alkotója, a *Kik vagyunk... és miért?* filmsorozat harmadik és negyedik szériájában hat epizód készítője, emellett a *Kisvilágok* dokumentumfilm-sorozat koncepciójának egyik kidolgozója, az elkészült nyolc rész társsalkotója.

2013-tól a Lippai Balázs Roma Szakkollégium munkatársa, 2015–2017 között a szakkollégium igazgatója, 2014-től a szakkollégium egyik mentora, 2019-től a romák képi ábrázolását bemutató és elemző „Schiffer Pál” vizuális szakkör vezetője. 2021-től a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékén működő vizuális labor vezetője.

E-mail: szhszabohenriett@gmail.com

<https://doi.org/10.31176/apertura.2021.16.4.7>

„Távolról nem lehet filmet készíteni”: beszélgetés Kis Anna filmrendezővel

2021 októberében beszélgettünk Kis Anna filmrendezővel, a Magyar Egyetemi Filmdíj nyertes alkotásának rendezőjével. A Magyar Filmtudományi Társaság hosszas előkészületek után 2020-ban indította útnak kezdeményezését, amelynek a keretében felsőoktatási intézményekben meghirdetett filmtörténeti és filmelméleti kurzusokon a kortárs magyar filmművészet kiválasztott alkotásai kerültek megvitatásra. A kurzusok az elemzői, kritikai attitűd erősítését, a magyar filmkultúra analitikus értését, a tudatos és reflexív filmbefogadás fejlesztését tűzték ki célul. A kezdeményezés zárásaként a kurzusokon résztvevő egyetemisták kétnapos workshop keretében választották ki a nyertes alkotást, a *Csak családról ne* című dokumentumfilmet. (A film itt tekinthető meg: https://film.indavideo.hu/video/f_csakcsaladrolne)

Kis Annát életútjáról, szakmai fejlődéséről, a győztes alkotás elkészültének körülményeiről és a film jelentőségéről kérdeztük.

Szabó Henriett–Győri Zsolt: Filmes pályádat megelőzte egy tudományos, illetve fordítói életszakasz. Milyen impulzusok készítetésére fordultál a filmkészítés felé?

Kis Anna: Egész egyszerűen untam az addigi munkaéletemet, az irodalomtudományi pálya pedig nem motivált eléggé: úgy éreztem, sem engem és valószínűleg mást sem érdekelnek további elemzések azokról a filmes adaptációkról, amelyekkel foglalkoztam, és a PhD-tanulmányaim során korábbi esszéikben megírtam. Sokkal kreatívabb, gyakorlatibb és játékosabb pálya való nekem, és a filmkészítésben – a vágásban és a rendezésben egyaránt – ezt megtaláltam.

Sz.–Gy.: Vágó és filmrendező szakon végeztél a Színház- és Filmművészeti Egyetemen 2007-ben, Enyedi Ildikó, Gothár Péter, Tímár Péter és Gózon Francisco volt az osztályfőnököd. Hogy emlékezel azokra az időkre?

K.A.: Én már felnőttként, második pályát kezdőként kerültem a Filmművészetire. Először kivitelezhetetlennek tűnt összeegyeztetni a gyakorlatilag éjjel-nappalos iskolát azzal, hogy közben meg is kellett élnem, de aztán elég hamar beszippantott a folyamatos filmkészítés, világossá vált, hogy ezt csak napi 24 órában lehet csinálni, és eltűntek a kételyeim. Gothár Péter osztályfőnökömnek köszönhetően rengeteg kisfilmet csináltunk, és az első két évben mindannyian voltunk rendezők, operatőrök, a vágók pedig ezen felül még a többiek filmjeit is vágták. Leginkább a közös forgatásokra emlékszem, a munka során a nagyon intenzív együtt töltött időre, a hajnali órákon pánikszerűen ide-oda hurcolt DV-magnókra, és arra, hogy a filmes

vizsgák előtti utolsó éjszaka biztos, hogy elromlott a technika. Gothár Péter képes volt hajnali kettőkor útnak indulni, hogy megnézze a másnap bemutatandó vizsgafilmem legfrissebb változatát, és megnyugtasson, hogy jó irányba halad. Rengeteg elméleti óránk volt, de a legtöbbet nyilvánvalóan a gyakorlatban tanultunk: ahogy a tanáraink is a filmjeink formálódása, cincálása során tudták a legtöbbet adni. Ahogy említettem, Gothár Péter küzdötte ki, hogy sok filmet készíthessünk, és nem nyugodott, amíg minél több gyakorlatot nem szereztünk.

Sz.–Gy.: Más tanáraiddal milyen munkakapcsolatod volt?

K.A.: Nagyon gazdag volt, és sokat jelentett az Enyedi Ildikóval folytatott munka: ő aztán tényleg egy feneketlen tudásforrás, a filmkészítés minden egyes – emberi és szakmai – vonatkozásában egyaránt. A Fekete Ibolyával végigküzdött dokumentumfilm-sorozat készítése óta tudom, hogy nincs az a megszólalás, amiből nem lehet kivágni még két másodpercet, és nincs az a minuciózus alaposág, ami már elég alapos lenne: ez kábé minden egyes vágásnál eszembe jut azóta is. Nagyon intenzív, és persze nehéz időszak is volt, de óriási élmény, és azt hiszem, életem egyik legjobb döntését hoztam meg annak idején, amikor hirtelen felindulásból beadtam a jelentkezésemet. Persze ez a visszaemlékezés most más színezetet kap, hiszen azok után, ami ezzel a kiváló egyetemmel történt, különösen szerencsésnek érzem magam, hogy a részese lehettem, hogy a filmjeinkkel, terveinkkel a szakma legkiválóbbjai foglalkoztak. Szívszaggató és gyalázatos, hogy ez nincs többé.

Sz.–Gy.: Évfolyamtársad volt többek között Horvát Lili, Szilágyi Zsófia, Nagy Viktor Oszkár, Nagy Dénes, akik az elmúlt években fontos nagyjátékfilmeket készítették. Milyen közösség volt a tiétek?

K.A.: Lili és Zsófi voltak az osztálytársaim, Viktor és Dini párhuzamos osztályba jártak. A közösség leginkább a közös munkákban forrott ki: a filmkészítés nagyon felfokozott és nagyon intim dolog. Nehéz benne bárki iránt is távolságtartással viselkedni. Rengeteg időt töltöttünk együtt, ez egy olyan munka, ami nagyon közel hoz. Az osztályból három ember nagyon meghatározó barátom azóta is, és rendszeresen dolgozunk egymás munkáiban. Somogyvári Gergővel közösen rendezett filmünk is volt, és a legtöbb filmemben dolgozott operatőrként. De vágóként, szereplőként vagy csak tesztnézőként, véleményezőként mindig ott vagyunk egymás munkáiban. Lili most például a készülő filmem egyik producere.

Sz.–Gy.: Gerő Marcell és László Sára ugyanerről az évfolyamról a Campfilm társalapítói és producerei, de te is itt készítettél dokumentumfilmjeid. Mondanál néhány szót erről a kezdeményezésről?

K.A.: Marci és Sári a párhuzamos osztályba jártak. Amikor produceri céget alapítottak – egyébként Dobos Tamás operatőrrel közösen, aki szintén osztálytársuk volt –, fontos volt, hogy csupa olyan emberrel dolgozzanak együtt, akikkel szinte szavak nélkül is megy a közös munka. Elsősorban a saját osztálytársaik filmjeit gyártották, illetve olyan rendezőket, akiket az egyetemről jól ismertek. Eleinte csak dokumentumfilmeket gyártottak, de később nyitottak a játékfilmek felé is. Amúgy is kevés a kifejezetten dokumentumfilmmel foglalkozó gyártócég, de a Campfilm az egyik

legrégebbi azok közül, akik az új szemléletű dokumentumfilm-gyártást képviselték (itt a szituatív dokumentumfilmekre utalok), és akik nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy nagyon rendszeresen jelen legyenek a nemzetközi eseményeken, pitch-fórumokon, workshopokon. Kifejezett céljuk volt, hogy az európai dokumentumfilmes világ szerves részévé váljanak.

Sz.–Gy.: Az utóbbi évek meghatározó dokumentumfilmjei kötődnek a Campfilmhez: *Másik Magyarország* (Nagy Dénes, 2013), *Felsőbb parancs* (Petrik András – Nagy Viktor Oszkár, 2013), *Káin gyermekei* (Gerő Marcell, 2014), *Visszatérés Epipóba* (Oláh Judit, 2020), *Anyáim története* (Dér Asia – Haragonics Sári, 2020), *A létezés eufóriája* (Szabó Réka, 2019), *Csak családról ne* (Kis Anna, 2019). Mit tud ez a műhely, amit mások nem?

K.A.: Nem tudom, hogy mi a titok, vagy hogy valóban van-e. Az első években Sára és Marcell nagyon ambicionálta, hogy érdemi, kreatív alkotótársként legyenek benne a náluk készülő filmekben. Ez azért is volt lehetséges, mert olyan emberekkel dolgoztak együtt, akikkel egy nyelvet beszéltek, nagyon hasonló volt a szemléletük, filmes megközelítésük. Jól ismerték az anyagokat, a forgatás részleteit, a szereplőket, a különböző vágatokat. A dokumentumfilm másutt inkább melléktermék, a fejlesztésre nem fektetnek nagy hangsúlyt, de a Campfilmnél ez másképp működik, ők már a fejlesztési fázisban is nagyon jelen vannak. Ahogy bővült a cég, és egyre több film készül náluk, már nyilván nem jut minden filmre egyenlő személyes figyelem. Ugyanakkor azt is hozzá kell tennem, hogy más produceri cégeknél is kiemelkedő filmek készülnek, például a *Könnyű leckék* (Zurbó Dorottya, 2018), az *Egy nő fogságban* (Tuza-Ritter Bernadett, 2017) vagy a *Drifter* (Gábor Hörcher, 2014).

Sz.–Gy.: Korábbi két dokumentumfilméd, a *Házi paradicsom* (2010) és az *Allah minden napján szaladnak a lovak* (2012) kulturális találkozásokról szóltak, hazánkban letelepült muszlimok életét, identitáskeresését mutatja be. Mi vonzott ehhez a témához?

K.A.: A véletlen. Pont olyan pályázatok nyíltak meg akkoriban, amelyek ilyen témájú filmeket kerestek. Persze nem véletlen, hogy szívesen vállaltam ezt a feladatot, hiszen érdekelt a téma. De engem mindig elsősorban a szereplők személyes szintje izgat; egy jó szereplőn keresztül szinte minden hozzá kapcsolódó, a személyes történetén túlmutató témát izgalmasan lehet megszólaltatni. Engem pedig egyaránt érdekel egy házasság drámája, a szeretni és elfogadni tudás meglétének vagy hiányának okai vagy a kettős értékrenddel való viaskodás egy felnőttkor küszöbén álló fiú életében. Hogy ezek kibontásának színterét éppen a muszlim közösségek mindennapjaiban találom meg, az már mondhatni mindegy.

Sz.–Gy.: Filmjeidben, akárcsak a Campfilm összes dokumentumfilmjében, aktuális vagy épp akut társadalmi problémák jönnek elő. Ilyen a bevándorlás, illetve a romaszegénység, melyek nem csak fontos, de megosztó témák is. Nehezebb-e ilyen jellegű filmeket készíteni ma, mint mondjuk 10 éve?

K.A.: Ma hazai finanszírozásból nagyon nehéz dokumentumfilmet készíteni, tíz éve is nehéz volt, de nem ennyire lehetetlen. A bevándorlós filmekkel a nemzetközi szintéren Dunát lehet

rekeszteni, és azt hiszem, ennek a hulláma kezd lecsengeni, a romaszegénység pedig nem különösebben sztártéma (bár hozzáteszem, erről szóló filmet nem készítettem én sem).

Sz.–Gy.: Mikor kezdte bele a *Csak családról ne* című film előkészítésébe? Kaptál-e ihletet korábbi magyar vagy külföldi (dokumentum) filmekből, illetve volt esetleg valamilyen személyes szál, amely a témaválasztást indokolta?

K.A.: 2017 tavaszán forgattunk, a megelőző hónapok pedig a helyszín- és szereplőkereséssel teltek. Ihletet egy korábbi megbízásomból szereztem talán leginkább. Egy oktatófilm készítése közben jártam nagyon különféle iskolákban, és egy interaktív tréning keretén belül szólaltak meg hasonló korú gyerekek számukra nagyon kevésbé otthonos témákban. A nagyon hátrányos helyzetű fiatalokkal való találkozásokkor tapasztaltam, hogy számukra mennyire új, hogy komolyan kíváncsiak a véleményükre. Megindító volt, ahogy sokuk egészen felvillanyozódott ettől az élménytől, a megszólalásaik pedig izgalmasak és érzelmileg erősen telítettek voltak. Látszott, hogy ez az élmény számukra új és fontos, és nagyon inspiráló. Akkor született meg ez az érzés, hogy olyan filmet szeretnék, amiben ezek a meg nem kérdezett gyerekek beszélnek – bármiről, amiről szeretnének. Akkor kezdett érdekelni, hogy az erre való ösztönzéssel lehet-e valamit kezdeni – egyrészt egy film erejéig, de azon túlmutatóan is: mondjuk az oktatásba valamilyen formában beépítve. A másik örök motivációm pedig az, hogy ez a korosztály – a már nem gyerek, még nem felnőtt lét – rendkívül érdekel, és mindig nagyon inspirál. Velük bármikor, bármiről szívesen csinálnék filmet.

Sz.–Gy.: Korábbi beszélgetésünkből már megtudtuk, hogy több helyszínen is tartottatok terepbejárást, mielőtt kiválasztottátok a filmben megismert iskolát, annak oktatóit és diákjait. Melyek voltak a helyszín kiválasztásának fő szempontjai?

K.A.: Izgalmas tanárkaraktereket és tanári közösséget kerestünk és még izgalmasabb gyerekeket. A tanároknál eredetileg szempont lett volna, hogy az efféle tréningek, módszerek terén minél járatanabbak legyenek; tehát, hogy a képzés számukra is valódi újdonság, valódi tanulási folyamat legyen. És persze olyan iskolát kerestünk, ahol egy – akkor még agressziókezelőnek gondolt tréningre – valódi igény van. Ezután következtek a valóság gyakorlatias szempontjai: már voltak korábbi választottaink is, de hol az igazgató akarta a filmet nagyon, a tanárok azonban ódzkodtak, hol egy nagyon motivált tanár szívügye lett volna, de az igazgató a polgármester nyomására megvétózta a tervet, szóval ehhez hasonló akadályok egész sorával kellett megküzdeni. Ebből sok nagyon is érthető: az amúgy is agyonterhelt tanárok számára a filmforgatás rengeteg plusz munkát, stresszt, időt jelentett. Le a kalappal azok előtt, akik igazán szívesen részt vettek volna, illetve akik végül elképesztő erőbedobással vállalták a szereplést. A legtöbb helyről eleve elhajtottak: világosan megmutatkozott, hogy milyen félelem uralja az országot. Rettegtek a megnyilatkozástól, a láthatóvá válástól, a fenntartó szervektől, a polgármestertől. Ez a része nagyon szomorú tapasztalat volt.

Sz.–Gy.: Az iskola és a szegénység összekapcsolódása a vidéki Magyarországon megkérdőjelezhetetlen. Az elmúlt évtizedekben nem sokat javult a helyzet oktatáspolitikai

fronton, és a tanárképzés is struccpolitikát folytat. Nehéz megemészteni, hogy az egyetemeken a mai napig az elitgimnáziumok és általános iskolák diákanyagát szem előtt tartva képezik a leendő tanárokat. Akartál-e reflektálni filmeddel erre a helyzetre?

K.A.: Nem volt kifejezett célom, de a téma értelemszerűen magában hordozza ezt a gondolatot. Egy ilyenfajta iskolában rengeteg egyéb irányú képzéssel és tapasztalattal felszerelve lenne ideális tanítani. A mi helyszínünkön sok mindenki rendelkezett ilyesmivel, de ettől még egészen elképesztően nehéz a dolguk, és nem sok támogatást kapnak a munkájukhoz, elismerést meg még kevesebbet. Sokan azért hagyják el az ilyen munkahelyeket, mert sosem részesülnek a klasszikus pedagógusi sikerekben, mint például a sok példásan leérettségizett diák vagy egyetemi felvételi, tanulmányi versenyek. Az ő elképesztő munkájuknak nincs efféle mércéje, láthatósága, elismertsége. A filmszereplők közül is sokan elmondták, hogy az ún. „nagy iskolában” (amelynek ők a mellékintézménye) rájuk csak legyintenek, lenézik a munkájukat.

Sz.–Gy.: A filmben szereplő tanárok munkája jócskán túlmutat a szaktárgyak oktatására kiképzett pedagógusokén. Olyan kihívásokkal szembesülnek, amit szociális munkások, pszichológusok, gyermekvédelmi szakemberek, szabadidő-szervezők, stb. végeznek egy jól működő közoktatásban. Találkoztál-e ilyen sokoldalú képesítéssel rendelkező tanárral a forgatáskor?

K.A.: Persze, több tanárnak is van nevelőintézeti tapasztalata például, és dolgoznak ott gyógypedagógusok is. Labos Edit, az iskola alapítója és mozgatórugójaként működő igazgatónő nagyon sokféle külön képzést harcolt ki a tanárainak, ugyanakkor arra is odafigyel, hogy olyan tréneket hívjon, akikkel valóban van értelme dolgozni, és nem csak a tréningvilágban unásig ismert, sablonos-szokványos köröket futják. Így ideálisan találkozott a kiváló tréner, Győrik Edit személye és az iskola igénye például, mert az ő munkájáért rajongtak a tanárok. Így persze az az elképzelésünk, hogy efféle megközelítésekben teljesen járatlan tanárokkal dolgozzunk, itt nem valósult meg, de csöppet sem bántam, mert azért egy ilyen tréning levezénylése így is óriási feladat és felelősség.

És valóban, ahogy a kérdésben említitek, az oktatói tevékenység jóformán elenyésző az egyéb pedagógusi feladatok mellett: itt reggelente ennél jóval alapvetőbb kérdésekkel kell indítani a napot. Van olyan gyerek, aki máshol nem kap enni, sokukat telefonon kell üldözni, hogy tényleg bejöjjenek az iskolába, elemi problémáik megoldásában kell segíteni, nagyon sokat kell beszélgetni velük, olyasmiket adni, amit másutt nincs esélyük megkapni, olyan kérdésekben kell választ adni, segíteni, amiben senki más nem segít. A péktanár terhességi tesztet vásárol a 16 éves diáknak, az igazgatónő délutánonként a lakásotthonból eltűnt gyerekeket kutatja fel kis piros autóján száguldozva a városban, éjjel is a Facebookon beszélgetnek a gyerekekkel, ha azoknak erre szükségük van. Folyamatos utánuk nyúlás az élet, kezelni kell akár a büntetőügyeiket, a drogproblémáikat, a kétségbeesésüket. Elsősorban valódi emberi kapcsolatot kell nyújtaniuk, mégpedig rendkívüli teherbírást igénylőt és óriási felelősséggel járó. Óriási siker, ha valaki szépen levizsgázik, tényleg elvégzi az iskolát, megszerzi a 8 általánost 16-20 éves korában, arról már nemis beszélve, ha az iskolában szerzett szakképesítésével el is tud helyezkedni.

Csak családról ne (Kis Anna, 2019)

Sz.–Gy.: Mesélj a forgatás körülményeiről! Mennyi ideig tartott a forgatás?

K.A.: A forgatás nagyjából 3 hónap alatt zajlott le. A tanárok tréningje egy egybefüggő 3 napos esemény volt, a diákok tréningjét 8 alkalomra osztottuk szét, hetente egyszer mentünk le két napra, és persze ilyenkor nem csak a tréninget forgattuk, hanem minden egyebet, ami az iskolában történik, meg sok egyéb jelenetet a tanárokkal délután. Például a tréninget tartó tanárok együttműködését, a trénerrel való szupervíziós beszélgetéseiket, és így tovább. Volt egy elég erős szálunk, amely az igazgatónő és a tanári kar viszonyáról szólt, ez sajnos végül nem kapott elég prominensen helyet a filmben.

Sz.–Gy.: Hány óra nyersanyagból vágad meg a végső 52:31 hosszúságú változatot? Milyen szelekciós elvet követtél a vágáskor?

K.A.: Több mint száz óra forgatott anyagunk volt. Amikor ezt végignéztem, arra figyeltem, milyen történetszálak mutatkoznak meg, kik emelkednek ki főszereplőként, akiknek jól lehet figyelni a megnyilvánulásaira és érzelmileg is könnyű velük azonosulni, illetve milyen jó jelenetek adják magukat. Utána külön felépítettük Hájos Zsolttal, a kiváló vágókollégámmal az egyes szálak ívét, és

megszerkesztettük a jeleneteket. Ekkor még mindig maratoni mennyiségű anyagunk maradt. Ez után kezdődött a fájdalmas kidobálás. Miután az 52 perces hossz a kelletténél jobban megkötötte a kezünket, egy teljes []amúgy nagyon fontos és szerintem érdekes []száltól kellett megválnunk, ez a tanári kar története volt. Nem mintha kevésbé lett volna érdekes, de hát úgy látszik a filmkészítésben is érvényesül a felnőttek elfogult alapigazsága: hogy mindig a gyerek az első. A gyerekek ellen nagyon nehéz lett volna érvelni.

Sz.–Gy.: Voltak váratlan, meglepő, kiélezett helyzetek a forgatás során, és fel lehetett-e ezekre készülni?

K.A.: Ó, persze. A dokumentumfilmmezés során muszáj nagyon rugalmasnak lenni. Volt olyan filmem, ahol egy előre egyeztetett eseményen végül nem ott, nem akkor és nem azok a szereplők jelentek meg, akikre számítottunk. Folyamatos készenléti osztagként működtünk, és szaladtunk a történések után. A *Csak családról ne* forgatásán egyébként nagyon nagy drámák nem történtek, de ahhoz folyamatosan alkalmazkodnunk kellett, hogy mást találunk, mint amire számítottunk. Ráadásul itt még volt egy elképesztően aktív és hatékony szervezőtársunk: az igazgatónő, aki hihetetlen mennyiséget segített nekünk, rengeteg terhet levett szervezés terén a vállunkról: nevezhetném tiszteletbeli gyártásvezetőnek is. De azt is megtanultam a filmkészítés során, hogy gyakran még csak nem is azok a jelenetek lesznek izgalmasak vagy érdekesek, amiket a forgatás során annak tartottunk, hanem esetleg addig mellékesnek gondolt vagy észre sem vett momentumok rejtik a legnagyobb kincseket, amivel később, az anyag visszanezése során találkozunk.

Csak családról ne (Kis Anna, 2019)

Sz.–Gy.: A film előkészítési fázisában megfogalmazott célkitűzéseid megváltoztak a forgatás alatt? Amennyiben igen, hogyan és miben?

K.A.: Eredetileg egy sokkal átlagosabb, hátrányos helyzetű gyerekeket tanító általános iskola felsőseivel szerettünk volna forgatni, és ahogy korábban említettem, ilyen szemléletű tréningekben meglehetősen járatlan tanári karral. Eredetileg egy agressziókezelő tréninget képzeltünk el. De másfajta iskolát találtunk, másfajta tanári kart, és kiderült, agressziókezelésre nincs szükségük, de valami másra nagyon is van. Amikor megvolt az iskola, az igazgatónővel, tanári karral és a trénerünkkel folytatott beszélgetések során sokat formálódott a koncepció: ez

egyébként teljesen természetes egy dokumentumfilm készítése során. Ennél sokkal meredekebb váltások is teljesen normálisak, főleg egy hosszabb távon készülő film esetében.

Sz.–Gy.: A filmben számos kilátástalan sors, élettörténet rajzolódik ki a szemünk előtt. Filmkészítőként hogyan tudtál távolságot tartani érzelmileg a szereplőktől? Kell-e egyáltalán bármiféle távolságot tartani?

K.A.: Szerintem dokumentumfilmesként annak a világnak a részesévé kell válni, amelyben forgatsz. Onnantól az a természetes, ami ott történik, az lesz mondhatni otthonos. Más szemmel néz rá az ember a dolgokra, ha benne van. Mindenkit megterhelnek ezek a sorsok, történetek, de a sajnálkozás nem segít. Az inkább egy kívülről álló álláspontja. És az együttérzés – amelynek azonban a legnagyobb fokára van szükség – az nem a sajnálkozás. Amíg ott voltunk, az volt a legtermészetesebb, hogy mindenkinek hajmeresztő terhekből állt az élete.

Távolságtartásról tehát nem beszélnék. Távolról nem lehet filmet készíteni, legfeljebb ismeretet terjeszteni. Nem tudok erre a kérdésre jól válaszolni, mert azt hiszem, nagyon ellentmondásos a válasz. Egyszerre kell tudni teljesen benne lenni a szereplők életében, és ugyanakkor a film történeteként is látni azt. És nagyon kényes és ingoványos az átjárás a kettő között, ebben csak a maximálisan belülről fakadó és megbízható irányítóként működő jóérezésre hagyatkozhat az ember.

Csak családról ne (Kis Anna, 2019)

Sz.–Gy.: A *Csak családról ne* szituációs dokumentumfilm, amelyben nincsenek hagyományos interjúk, nem jelensz meg közvetlenül kérdezőként, lényegében azt rögzítettétek, ami a kamera előtt kibontakozott, de mintha a tanárok helyett is kérdeznének, tudatosan teremtenek olyan beszédhelyzeteket, melyek a kamerának is szólnak. Például a film címében szereplő szavakat az egyik diák mondja egy tanárnőnek, de valójában nem a kamerának mondja-e, kijelölve a határt a biztonságos témák és a tabutémák között? Mit jelentett számokra tiszteletbe tartani ezeket a tabukat?

K.A.: Valóban így volt, hogy a tanárok nagyon sokszor közreműködtek oly módon, hogy olyan beszélgető helyzeteket teremtettek, amelyekben számunkra érdekes témákról eshet szó. Főleg az igazgatónő volt ebben nagyon aktív – ő amúgy is egy (a szó legjobb értelmében vett)

primadonnaalkat. Amikor a címben szereplő szavakat Norbi kimondja, abban biztos vagyok, hogy nem a kamerának szánta, de az, hogy a faggatózó tanárnőnek mond ilyet, szerintem pont ugyanazt jelenti. Igen, megszabták a határokat, hogy a számukra fájdalmas, nehezen kezelhető problémákról nem akarnak beszélni. Ez szinte mindannyiuknál a család. Nagyon adta magát ez a cím.

Ha arra vagyok kíváncsi, hogy mi történik ott valójában, akkor nincs más választásom, mint tiszteletben tartani ezeket a tabukat. Ráadásul épp azt kell észrevennem, hogy itt nem az történik, hogy most akkor nem lesz szó a nagyon fontos témákról, és nem zajlanak le a történések, amiket mondjuk szeretnék felvenni, hanem éppen ez maga a jelenet, ez a történet: az, hogy erről nem beszélünk. Ez végül is a film központi témája. Hogy miről nem beszélünk, és vajon jó lenne-e, segítene-e, ha ezekről tudnánk beszélni. Főleg a gyerekek egymás között, akiknek nagyon hasonló történeteik, terheik vannak, és bár a fél életüket együtt lógva töltik, ezekről nem nagyon beszélnek még a „tesókkal” sem.

Sz.–Gy.: Mesélj a túlnyomórészt fiatal roma diákokkal történő közös munkáról! Mit tettél annak érdekében, hogy elfogadtak Téged és a kamerajelenlétet?

K.A.: Rögtön az elején helyesbítenék: nem hogy nem túlnyomórészt, de a film főszereplői között egy roma fiatal sincs. Attól tartok, ebben a megfogalmazásban is remekül látszik, hogy még a legkevésbé előítéletes embereken is milyen mélyen gyökeredznek az előítéletek. Szinte senkivel nem találkoztam, aki ne vette volna készpénznek, hogy a főszereplők romák. Az iskolában persze sok roma gyerek is tanult, és értelemszerűen sokan megjelennek közülük a filmben is, de a főszereplők között történetesen egy sincs. Ez amúgy teljesen mellékes. Nagy öröm volt egyébként látni, hogy ez a diákok között egyáltalán nem volt téma, hogy ki roma, ki nem, semmilyen szinten nem törődtek egymás származásával. És amúgy én sem a sokat emlegetett romaszegénységről készítettem filmet, távolról sem.

Szerintem eléggé el tudták engedni a kamera jelenlétét, de nyilvánvalóan semmilyen helyzet nem ugyanolyan, ha jelen van egy forgatócsoport. A valóság objektív bemutatása illúzió, nyilván nem is cél, objektív szem nem létezik. Az, hogy egy jelenet minél természetesebben menjen, nagyban függ egyrészt magától a szereplőtől is, de legeslegfőképpen a stáb attitűdjétől, jelenlétének minőségétől és mindenekfelett az ott töltött idő mennyiségétől. Egy idő után annyira unalmassá válik egy állandóan a nyomokban lévő kamera, hogy már kicsit sem érdekel. Viszonylag sok (de ideális helyzethez mérten messze nem elég) időt töltöttem az iskolában még a forgatás előtt. Bejártam órákra, sokat lógtam a folyosókon, az udvaron, és beszélgettem a fiatalokkal. Egyszerűen kíváncsi voltam. És az a tapasztalatom, hogy a valódi kíváncsiság könnyen megnyitja az embereket. Szeretik, ha érdekesek valaki számára, aki odafigyel, és kérdez. De volt olyan tanárszereplőnk, akit annyira feszélyezett a kamera, hogy végül teljesen elzárkózott attól, hogy kiemeltebb szereplő legyen, ahogyan sokszor tapasztalom azt is, hogy egy szereplőt felspannol a rá irányuló figyelem, és úgy érzi, így tudja a leginkább megmutatni igazi önmagát.

Sz.–Gy.: Biztos az is segítette a munkátokat, hogy a Z-generáció tagjai nem lámpalázások,

rendszeresen filmezik egymást és magukat.

K.A.: Ez nagyon személyiségfüggő, de az biztos, hogy a mindennapjaikat is a folyamatos szelfizés, telefonos videózás tölti be. Nagyon öntörvényű, bizonyos értelemben nagyon önérzetes, szabadlelkű gyerekek ők, akiket különösebben nem hat meg, hogy filmforgatás zajlik az iskolában. Egyszerűen tesznek rá magasról. Futkározhatnak a nyomukban egy kamerával, akkor is felállnak és odébb állnak, ha éppen mehetnéjük támad, vagy megy a buszuk. Ahogy előre megbeszélt alkalmakra is simán nem jöttek el. Nem nagyon izgatta őket efféle elköteleződés. Ami persze nehéz forgatási helyzeteket is teremtett, de nagyon szórakoztató is.

Sz.–Gy.: Ez a fesztelen atmoszféra jelenti a szituatív dokumentumfilm varázsát és teszi lehetővé az operatóri jelenlét feloldódását a közegben...

K.A.: Vagy éppen fordítva, inkább a megfelelő operatóri jelenlét teszi lehetővé a fesztelen atmoszférát. Ahogyan jelen voltak, ahogy csendben észrevették, hol zajlanak az érdekes dolgok, nagyon jól működött ebben a közegben. Felőlük is olyan érdeklődést, őszinte kíváncsiságot érezhettek a gyerekek, ami könnyen megnyitotta őket, ugyanakkor olyan észrevétlenül is tudtak benne lenni a helyzetekben, ami nem zavart be a körülöttünk zajló eseményekbe. A nagyobb szájúak meg kifejezetten élvezték a fiatal, „menő pesti” operatórok figyelmét, olykor épp versengtek, hogy ki kerüljön jobban előtérbe. Gyakran ki is szóltak hozzánk a jelenetből, ami természetes egy ilyen forgatáson, és leginkább azt jelzi, hogy otthonos, esetleg kifejezetten támogató a jelenlétünk.

Csak családról ne (Kis Anna, 2019)

Sz.–Gy.: Diákszereplőid mindegyike súlyos, a kilátástalan szegénységből valamint a diszfunkcionális családi környezetből fakadó traumákat cipel. Ezekről csak a kamera előtt nem beszélnek, vagy egyáltalán nem?

K.A.: A tanárok a hosszú évek alatt sok mindent megtudtak a gyerekekről a velük folytatott folyamatos, bizalmas beszélgetések során, illetve ők sokszor szemtanúi is krízisek eszkalálódásának, aktív résztvevői a helyzetek megoldásának. Tehát ők, főleg az osztályfőnökök nagyon sokat tudnak. De ez hónapok, évek alatt kibontakozó, négy szemközti, bizalmas beszélgetések eredménye. De úgy vettem észre, hogy egymás közt vagy több ember előtt nem

nagyon beszéltek a súlyosabb témáikról. Ugyanakkor néhányan velem is megosztottak olyasmiket, amiket kamera előtt nem, még az is előfordult, hogy olyasmit tudtam meg, amiről a tanárok nem tudtak. De megint csak, az idő a legfontosabb tényező, ahogy ők maguk is elmondják a film végén: ha nem csak 8 alkalmas lenne a tréning, ha már az elejétől fogva állandó, szűk körben lehetnek volna (mert nagy volt a lemorzsolódás), sokkal inkább megnyíltak volna.

Sz.–Gy.: Kisléptékű jelenetei ellenére, számunkra a *Csak családról ne* a szegénység iránti ösztársadalmi felelősséggel szembesítő alkotás. A mélyszegénységben élők szégyenéről, a szégyenérzetből is eredeztethető némaságról szól. Emellett egy olyan társadalomról, amely a traumák nyílt vállalását a gyengeség jelének tekinti, ezzel a megértés igénye helyett konzerválja a némaságot és szégyenérzetet. Rendezőként, kit tekintesz a film elsődleges célközönségének? Kinek készítetted a filmet?

K.A.: Mindenkinek. Nem gondolom, hogy ne lennének kellően általános emberi kérdések a filmben felvetett témák ahhoz, hogy bárki képes lehessen azonosulni velük, ha van benne erre elég nyitottság, empátia. Szerintem a film eléggé alapvető érzelmeket mozgat meg. Különösen örülök azonban a fiatal közönségnek, szerintem fontos, hogy tisztában legyenek azzal, mennyire más élethelyzetekben is élnek hozzájuk amúgy nagyon hasonló kortársaik. És az is nagyon jó, amikor a pedagógus-, illetve pszichológustársadalom tartja fontosnak megismertetni a filmet szakmabeliekkel, hiszen ez azt is igazolja, hogy az érintettek számára is releváns kérdéseket fogalmazunk meg.

Sz.–Gy.: A film szereplőinek levetítetted a filmet? Ha igen, milyenek voltak a reakcióik?

K.A.: Persze, tartottunk vetítést az iskolában, többet is. Egyébként ők azóta is rendszeresen rendeznek vetítéseket az iskolán belül, illetve a tágabb szakma részére is. Mindig megdöbbsent, hogy mennyire kiborulnak, miközben ők a mindennapi munkájuk során ennél sokkal durvább helyzetekkel szembesülnek, illetve élnek benne nyakig. Úgy látszik, egy másik fajta megfogalmazás vagy szembesülés mégis újszerűen hat.

A tanárok nagyon megindítónak találták, sok könnyet hullajtottak a film nézése közben, illetve azok a szülők, akik eljöttek, szintén erősen a hatása alá kerültek. A diákok közül azonban kevesen jöttek el. Ennek szerintem egyrészt az is volt az oka, hogy a forgatás és a bemutató között nyilván sok idő telt el, és addigra már nem érdekelte őket annyira, ahogy nehezen találnak motivációt bármire is, pláne olyasmire, ami a kötelező órákon kívül zajlik.

Sz.–Gy.: A diákszereplők elmentek a vetítésekre?

K.A.: Igen, a főszereplők többsége látta a filmet, és volt, akit nagyon megrázott a szembesülés. Egyikük egészen feldúltan viharzott el a vetítés végén. Egy másik fiú, akinek a legjobb barátja a forgatás után egy évvel meghalt, nem volt képes megnézni a filmet. Többször is szerveztem neki külön vetítést: leutaztam, hogy külön neki megmutassam, de egyik alkalomra sem jött el. Mindig azt mondta, hogy nagyon szeretné látni, aztán az utolsó pillanatban visszakozott. Megértem.

Sz.–Gy.: A film elkészítése óta lassan 2 év telt el. Milyen visszajelzéseket kaptál a szakmától és a közönségtől?

K.A.: A nemzetközi fesztiválokat nem érdekelte a film, de itthon sok díjat nyertünk. Hívják szakmai rendezvényekre, bekerült egyetemi oktatási programokba is. Sajnos a Covid miatt az élő közönséggel zajló vetítések nagyrészt elmaradtak, de a visszajelzések alapján nagyon szeretik a filmet, sok érzelmet és vitát generál. Nekem az is nagyon fontos mutató, hogy az Indavideón magas a nézettsége, sőt, ezen belül is, hogy a végignézési aránya is kiemelkedő. Ezt elégedetten nyugtázom.

Sz.–Gy.: Meglepett-e a Magyar Egyetemi Filmdíj odaítélése? Különbözött-e ez a fajta méltatás és támogatás a többi pozitív visszajelzéstől?

K.A.: Igen, mert azt gondoltam volna, hogy biztosan inkább játékfilmet választanak majd az egyetemisták, pláne, hogy igen erős volt a mezőny. A díjnak a dokumentumfilmek szakma nevében is külön örülök. Annyiban különbözik ez a díj a többitől, hogy szerintem a „közönség” szavazata ér mindig a legtöbbet, hiszen optimális esetben nekik készítjük a filmeket. A fiatalok véleménye különösen sokat jelent, mert ezek szerint olyan nyelven szólaltunk meg, ami számukra is otthonos, és ez nagyon fontos. Ráadásul ebben a programban alapos átgondoltságot, elemzést követően döntöttek így, nem valami felszínes benyomások alapján. Szóval nagy becsben tartom az elismerést, és nagyon drukkolok a program jövőjének, mert szerintem remek kezdeményezés.

Sz.–Gy.: Milyen filmen, filmterven dolgozol jelenleg?

K.A.: Több éve forgatom két kiemelkedően tehetséges, fiatal komolyzenész fiú különös barátságának történetét, mely egyben persze felnövé- és művészé válás történet is. Ugyanehhez a korosztályhoz tartoznak, mint a *Csak családról ne* fiataljai, de éppenséggel a társadalom teljesen más szegletében mozognak a szereplőim. Ez még egy hosszú távú projekt, nem látom a végét.

© Apertúra, 2021. nyár | www.apertura.hu

webcím: <https://www.apertura.hu/2021/nyar/gyori-szabo-tavolrol-nem-lehet-filmet-kesziteni-beszalgetes-kis-anna-filmrendezovel/>

<https://doi.org/10.31176/apertura.2021.16.4.7>

